

Publicistka, projektová manažerka a ekologická aktivistka

Jarmila Johnová se narodila v roce 1949 v Praze. Vystudovala Národohospodářskou fakultu Vysoké školy ekonomické (1968–74), absolvovala diplomovou práci *Plánování rodiny v rozvojových zemích*. Podepsala Chartu 77, do roku 1989 byla bez zaměstnání. Dnes je předsedkyní ekologického sdružení *Pražské matky*, na jehož založení se před více než dvaceti lety podílela.

(MÉ) HUSÁKOVY DĚTI

O výchově potomků, mateřství a všudypřítomné kontrole nepřizpůsobivých rodičů

— Jarmila Johnová

Pokud je možné vztah rodiny a státu v čase vlády Gustáva Husáka zobecnit, řekla bych, že rodič byl za normalizace rukojmím státu a děti (další rukojmí) vychovával z této pozice. Jakékoli vybočení z předepsaného „normálu“, nebo dokonce vzepření se státu znamenalo riziko, že bude rodina nějakým způsobem obtěžována, případně sankcionována. Ať už jste však byli „v normě“, či se nezařadili, byli jste považováni za nedospělé a nesvéprávné jedince, na něž je třeba neustále dohlížet.

Nejúčinnější kontrolu (a případné trestání) umožňovala zdravotnická a školská zařízení nebo odbory sociální péče při tehdejších národních výborech, dnešních obecních či městských úřadech. Kontrolu nad dětmi, a tím i nad jejich rodinami však vykonávaly i další instituce: Pionýr nebo SSM. Dětem byly navíc na školách – a dokonce už v mateřské školce – vymývány mozky ideologickými marxistickými výklady čehokoli. Záleželo na rodičích, do jaké míry se to odvážili vyrovnávat vlastními názory a nést riziko, že děti za jejich „abnormalitu“ nezískají přístup k vyššímu vzdělání, že zůstanou na nejnižší příčce společenského žebříčku jako dělníci, topiči, myči oken, ženy jako uklízečky atd. Hodně záleželo i na reprezentantech společenské moci, s nimiž jste přišli do styku. Jedni k potupnému šikanování spoluobčanů nepřistoupili, druzí však byli zbabělí natolik, že kontrolovali či trestali rodiče i děti preventivně. Někteří si snad dokonce ani plně neuvědomovali, čeho se vlastně dopouštějí. Mnohdy se dospělým dostala natolik do krve autocenzura, že už se ani neuměli chovat spontánně a kontrolovali sami sebe, aniž k tomu potřebovali úřady,

což pochopitelně poškozovalo nejen jejich děti, ale i veškeré mezilidské vztahy. Nejhorším důsledkem všudypřítomné kontroly byla neschopnost otevřené komunikace, pošramocené sebevědomí a z toho plynoucí neúcta k sobě i druhým.

Matkou jsem se poprvé stala v lednu 1977. Porod urychlil sled událostí, které proběhly v noci z 10. na 11. ledna, kdy byli Státní bezpečností zatčeni hlavní organizátoři a první ze signatářů Charty 77. Kolem desáté hodiny večerní jsme seděli s partnerem u telefonu a poslouchali, koho z našich přátel a známých sebrali. Přicházela jedna zpráva za druhou. Ve tři hodiny ráno jsem oznámila, že jedu rodit. Nasedli jsme do vozítka značky Trabant a zaparkovali před porodnicí v Londýnské ulici. O několik hodin později mi zpod oken nemocnice (návštěvy nebyly povoleny) kamarádka, maminka a sestra postupně oznamovaly, kdo z naší rodiny již „sedí“ v Ruzyni. Otec po mámě vzkazoval: „Určitě za tebou přijdou už do nemocnice a budou tě jako labilní šestinedělku vydírat. Nic jim neříkej, stejně ti to nepomůže!“ Jak se později ukázalo, byla to prozíravá rada, již jsem se důsledně řídila. Vyplatilo se to.

Mašinérie vydírání a podprahového vyhrožování nás však začínala semílat s dalšími dvěma dětmi a především se školní docházkou prvorozené dcery. V první třídě si mne například předvolala do své ordinace v pozdních odpoledních hodinách školní lékařka, aby si ověřila rodinnou situaci. Dcera nebyla ani podvyživená, ani nemocnější než ostatní děti, ale paní doktorce připadalo podezřelé, že naše holčička má další dva sourozence a přitom je její matka – vysokoškolačka – s nimi doma. Ukázalo se, že do lékařčiny podvědomé potřeby vykonávat dozor vstoupila také zvědavost: Nerozuměla tomu, že dceřino příjmení se neshoduje s mým. Vysvětlila jsem jí, že jsem si nechala své dívčí jméno, protože jsem necítila potřebu měnit v dospělosti svou identitu, ale že dcera se jmenuje po otci. Zeptala se i na jména dalších dětí, které jsem s sebou přivedla do ordinace (bylo jich celkem pět), načež, soudě podle jejího výrazu, utrpěla kulturní šok. Můj druhý muž měl totiž ještě dvě děti z předchozího manželství, které se mnou přišly a rovněž chodily do školy, kde ta paní vykonávala funkci školní lékařky. Dodnes je pro mne záhadou, jestli se v naší rodinné situaci skutečně neorientovala, nebo jestli si mne chtěla jenom prohlédnout, protože příjmení všech dětí mohla zjistit z dotazníků, které rodiče – také pro kontrolu – museli vyplňovat při vstupu potomka do školy (obsahovaly nejrozumnější údaje o rodinných příslušnících, jako jména sourozenců, otce, matky, prarodičů, zaměstnání všech, stranická příslušnost všech atd.). Netřeba dodávat, že zdravotní stav dcery, případně jejich sourozenců, lékařku vůbec nezajímal.

Dcera šla do první třídy v době babyboomu Husákových dětí. Víc než dvě děti v rodině však v té době představovaly raritu, svědčící o nepříznivé sociální situaci. Režim počítal s tím, že otec i matka pracují, a tak zdravotníci, pedagogové i většina dalších lidí nepovažovala za „normální“, aby někdo zvládl řádnou výchovu více než jednoho, nejvýše dvou potomků. Mít vysokoškolské vzdělání a zůstat jako matka doma – to bylo divné. Kdo vychovával víc dětí, v očích ostatních je buď zanedbával, nebo patřil k nějaké „závadové skupině“, a proto bylo žádoucí zvýšit nad ním dohled. Na prvním stupni základní školy byly v dceřině třídě pouze dvě vymykající se rodiny

a tohle zvláštní znamení nás svedlo dohromady s druhou matkou tří dětí – architektkou. Když k nám poprvé přišla, ptala se mě, zda jsme katolíci, nebo máme děti „jen tak“. Měli jsme je „jen tak“, ale ani křesťané (či rodiny příslušející k jiné náboženské skupině) nebyli samozřejmě pro režim v pořádku.

Podezřelé bylo při výchově kde co. Zdravotníci kontrolovali matky v bytech hned po příchodu z porodnice. Když mě například zdravotní sestra dětské lékařky, k níž jsme patřili a jinou si zvolit nemohli, prvně navštívila po porodu třetího dítěte – a samozřejmě bez ohlášení –, ležela jsem v posteli a s pocitem naprostého blaha, že mám po kojení pár volných minut, jsem si četla. Sestřička, která spatřila na posteli rozevřenou knihu, byla konsternovaná: „*Vy máte tři děti a čtete si!?!*“ Později se jako podezřelá jevila i skutečnost, že jsem nejmladšího syna plně kojila několik měsíců a hodlala v tom pokračovat. Dětská lékařka mne proto vyzvala, abych dítě nakojila přímo ve zdravotním středisku, v odporném bíle okachličkovaném kamrlíku, aby mohla dítě zvážit před kojením a po něm a zkontrolovat, zda je dostatečně živeno. Je pravda, že se od průměru lišilo, neboť nebylo (jako většina „sunarových“ dětí) zarostlé sádlem.

Když jsem tuto lékařku navštívila s nejmladším synem ve středisku poprvé, probudila ho ze spánku studeným fonendoskopem. Syn řval jak na lesy a lékařka prohlásila, že má pravděpodobně infarkt a poslala mě okamžitě k dětskému kardiologovi. Naštěstí se projevil jako rozumný člověk. Zeptal se, zda jde o mé první dítě a zda mi připadá nemocné. Nepřipadalo mi tak. Doktor mě tedy usadil ve svém lékařském pokoji, kde to nevypadalo jako v nemocnici, a požádal, abych se pokusila dítě uklidnit a nakojit. Pak si se synem chvíli „hrál“, zkoušel reflexy a reakce a ujistil mě, že matka musí přece vědět nejlépe, jestli její dítě je, či není vážně nemocné. Ačkoli to byl mladý člověk, zachoval si nejen dostatek vlastního rozumu, ale měl odvahu jasně říct, že názor matky v šestinedělí má stejnou, ne-li větší váhu než názor odborníka a že hlavní odpovědnost za péči nese matka. To byl v té době neobyčejně nezávislý počín, velice jsem ho ocenila a hodně mi to pomohlo. Myslím, že znejišťování a podceňování lidí i v tak intimní roli, jako je mateřství, mou generaci hodně poznamenalo.

Existovaly ovšem i tak silné individuality, že je nerozházela ani striktní zdravotní dohled, ba ani příkazy lékařů. Když jsem vyprávěla své přítelkyni, jak se mnou nepěkně zacházeli v porodnici, nebrali v potaz mou zkušenost a nezačali s asistencí u porodu, dokud jsem nepadla do mdlob, poučila mě: „*Musíš dělat to, co ty sama cítíš, že je pro tebe nejlepší, a ne to, co ti řeknou, že máš dělat. Já jsem přišla do Londýnské (porodnice) a na recepci stručně oznámila, že rodím. Lékař mne vyšetřil a předal sestře k přípravě. Odmítla jsem jakoukoli přípravu a trvala na svém, že rodím teď a nikam nepůjdu. Skončilo to tak, že sestra mě zdvořile požádala, zda bych si aspoň mohla umýt nohy. Na to jsem přistoupila. Dcera se narodila v pořádku za krátkou chvíli.*“

Další zdroj problémů představovala školní výchova. Pokud dítě jakkoli vybočovalo, bylo považováno za špatně vychované či blbé. To byl i případ mé první dcery. V základní škole mi pedagogové sdělili, že pokud budu trvat na tom, aby absolvovala gymnázium, bude potřebovat domácího učitele. Když dcera dospěla do osmé třídy, prohlásila, že na české gymnázium se nedostane ze dvou důvodů: že je pitomá a kvůli svým „neznormálnízovaným“ rodičům. Inspirována svou kamarádkou podala přihlášku do soukromé školy pro francouzsky hovořící diplomaty působící v Praze a „udělala terno.“ Z pitomé holčičky se vyklubala chytrá studentka, která nakonec maturovala jako nejlepší ve třídě na francouzském lyceu ve Štrasburku (naši mladší kluci takové štěstí neměli, zastihl je konec husákovské normalizace a počátek nové éry, což byla doba naprostého rozkladu základního i středního školství, takže se z nich do značné míry stali autodidakti).

Nikdy jsme se nemuseli uchýlovat k praktikám, kdy rodiče vyvíjeli složité systémy výkladů a interpretací ideologických předmětů, aby se vlk nažral a koza zůstala celá. Neučili jsme děti doma po nocích, jak proplouvat zkouškami a neinstruovali je, jaké mají používat fráze, aby nebyly napadnutelné ze strany režimu, a přitom nebyly tak zcela nepravdivé. Například můj kamarád kameraman, který měl politicky zcela jasno, připravoval ve výše popsaném duchu svou dceru na hodiny dějepisu na gymnáziu a později i na zkoušku z marxismu leninismu. Naše děti si naštěstí přirozeně osvojily naše názory a pravděpodobně vycítily, co nemají říkat cizím lidem. Pamatuji si, že s námi například při kopírování snášely stránky samizdatových Lidových novin, aniž jsme je nějak varovaly, že o tom musí mlčet. I když, neplatilo to vždycky. Přestože školku, do níž náš nejmladší chodil, vedla členka strany, bylo to nejlepší školské zařízení, s nímž jsem se za celou svou mateřskou kariéru setkala. Při vstupu do školky však prováděla tzv. zdravotnický filtr paní školnice, která se koukala dětem do krku, a jak se ukázalo, filtrovala i jinak. Jednou nás varovala, že nejmladší syn řekne úplně všechno. Když jsem chtěla vědět, co tak závadného povídá, prozradila vyděšeně: „Že tatínek čte na záchodě Tigridovo Svědectví!“

Chartu 77 jsem podepsala proto, že jsem chtěla dát veřejně najevo, že budu využívat svých zákonných občanských práv a svobod a nebudu si vymýšlet výmluvy, proč nechci dělat to či ono. De facto jsem své názory před úřady legitimizovala. Nikdo mě potom už nenutil říkat a dělat to, co se mi přičilo, a dokonce si nepamatuji, že by to někdo vyžadoval po našich dětech. Nikdo se nedivil, když jsme je neposílali do Pionýra, a na pokoji je (ve smyslu ideologické nalejvárny) nechávali i učitelé. Děti si proto ze školy neodnášely až na malé výjimky nic jiného než pocit všeobjímající nudy a buzerace. Doma jsme měli spoustu zajímavější samizdatové dětské literatury i dětský dějepis, v němž si rády četly.

Postupně jsem přišla na to, že naše děti se nejvíc naučí doma, když jsou nemocné – tak neefektivní bylo vzdělávání za normalizace. Pokud mi síly a nevelká trpělivost stačily, pokoušela jsem se je vzdělávat sama. Více než ideologický balast mi na tehdejší škole vadila skutečnost, že děti nebyly vedeny k logickému a samostatnému myšlení, což je myslím dodnes přetrvávající problém českého školství. Proto jsem se je snažila přimět například k tomu, aby se nebiflovaly nazpaměť matema-

tické a fyzikální vzorce, ale aby se učily co nejvíce odvozovat a odhadovat, aby věděly, k čemu ve skutečném životě potřebují různé informace, výpočty atd. V tomhle směru však projevovaly odpor: Zatímco k ideologickým tvrzením, názorům i výkladům zůstaly vlažné, při snaze přimět je učit se jinak, než tomu byly zvyklé ze školy, jsem často narazila. Paní učitelky byly podle nich odbornice, zatímco mě (k režimu konformně) považovaly jen za hospodyňku – kuchařku, pradle- nu a pečovatelku o jejich materiální blaho. Myslím, že se i tak trochu styděly za to, že jsem jiná než většina maminek, a někdy mě dokonce prosily, abych jim na třídní schůzce nedělala ostudu a nehádala se s učiteli. Jenomže mé děti stejně samy vybočovaly, především tím, že ve škole „od- mlouvaly“, kritizovaly, nesouhlasily. A pedagogové tehdy samostatné názory považovali za nebe- tyčnou drzost.

Celkem vzato jsme jako rodina dopadli, myslím, dobře. Protože jsem chtěla, aby na děti co nejmé- ně působily normalizační absurdity (a také ze strachu, aby nám nebyly jako nepřátelům režimu odebrány), téměř jsme je neopouštěli. Pro školní docházku a zapojení do socialistického kolektivu to sice nebyla ideální kvalifikace, na druhou stranu jsme si tak vytvořili silné rodinné vazby. Nakonec naše děti „vydělaly“ i na tom, že patřily do společenství lidí, na něž se mohly spolehnout, kterým věřili i jejich rodiče a mezi nimiž si našly i své dětské kamarády. Některým tato přátelství – podobně jako nám dospělým – vydržela dodnes.